

Od Verona do Uzunvukovića – pogled u prezimenski fond Hrvata u Crnoj Gori¹

Uvod

Hrvati su u primorskome dijelu Crne Gore i u dijelu njegovu neposrednoga zaleđa autohtono stanovništvo. Većini je Hrvata u domovini poznato bogato kulturno nasljeđe bokeljskih Hrvata, nešto je manji udio domovinskih Hrvata svjesnih kako je i Budva sve do početka XX. stoljeća bila pretežito katolički i hrvatski grad, ali za podatak da su Hrvati izvorno stanovništvo u Spiču (području između Budve i Bara) i da su ondje sve do Prvoga svjetskog rata Hrvati bili većinsko stanovništvo te da su starosjedioci u Baru (u kojemu su bili većina do druge polovice XVII. stoljeća)

i u području Šestana, koje se prostire između Bara i Skadarskoga jezera, znaju tek rijetki.

Koliko je cjelokupno područje u toponomastičkome smislu važno, dostatno govori obilje građe iznesene u radovima Petra Skoka. U antroponomastičkome se smislu njime bavio Konstantin Jireček, a u novije vrijeme Gracijela Čulić (Bokom kotorskom) i Savo Marković (Barom). Matične je knjige Barske nadbiskupije iz novijih razdoblja obradio Ivan Jović. U ovome ću se radu ograničiti na prezimenski fond, koji se počeo razvijati

još koncem XII. stoljeća, ali se u punoj mjeri oblikovao i sve slojeve stanovništva obuhvatio u XIV. i XV. stoljeću. On je osobito važan jer dokazuje autohtonost i neprekinutost stanovanja bokeljskih i barskih Hrvata u priobalnome dijelu današnje

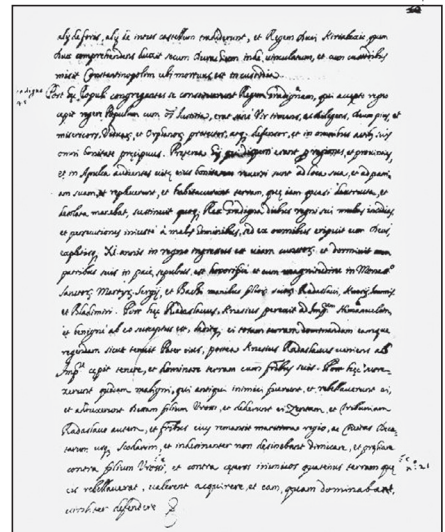
¹ Rad je izrađen na istraživačkom projektu *Istraživanje antroponimije na tlu Hrvatske u XV. stoljeću – CroNomaXV* (IP-2018-01-6053), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Ovom prigodom zahvaljujem predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimiru Dekoviću na svesrdnoj potpori tijekom arhivsko-terenskoga istraživanja provedenoga od 15. do 24. studenoga 2018. u Boki kotorskoj i Baru te mojim susretljivim sugovornicima Gracijeli Čulić, Slavku Dabinoviću i Dijani Milošević (Kotor), Ani Vuksanović (Tivat) te Savi Markoviću, Vladimiru Marvučiću i Iliji Vukotiću (Bar) na pomoći tijekom istraživanja.

Crne Gore te u barskome zaleđu, a iz njega se mogu iščitati različiti strani utjecaji te rekonstruirati povijesno rasprostiranje hrvatskoga narodnog prostora prije osmanlijskih osvajanja. Prezimena su Hrvata u Crnoj Gori odrazom neprekinutosti hrvatske prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori, a razlike su među njima, poglavito kad je riječ o njihovu jezičnome postanju, posljedicom vrlo različitih povijesnih okolnosti na razmjerno uskome području. Naime, istočni dio Boke kotorske s Budvom nikad nije bio pod osmanlijskom vlašću, a zapadni je dio toga područja bio pod Osmanlijama 1482. – 1687. uz kraće prekide. Šestani su pod osmanlijsku vlast pali 1479., a Bar 1571. te su pod osmanlijskom vlašću ostali do 1878. Te je godine barski kraj ušao u sastav Crne Gore, a Boka kotorska dijelom je Crne Gore formalno-pravno postala tek 1945.

Kratak povijesni presjek razvoja prezimenskoga fonda Hrvata u Crnoj Gori

Danas je Bar najistočnija točka neprekinutoga hrvatskog prostora, ali antroponimi kao što su Dabiživ, Prode, Rastić, Slavša i Vlade (Ulcinj), Predimir (Drivast) te Milo i Zloglas (Skadar) pokazuju kako je slavensko stanovništvo napučivalo i dijelove današnje sjeverne Albanije. Osobna imena kao što su Mikašin, Paskoje ili Tripe upućuju na kršćanska imena svojstvena hrvatskoj imenoslovnoj baštini na području negdašnje Crvene Hrvatske, čije ime u svojem ljetopisu spominje glasoviti Grgur Barski ili, kako ga se nekoć običavalo zvati, Pop Dukljanin. Da je slavensko stanovništvo znatno prije prevlasti u dotad Romanima napućenim gradskim središtima Kotoru i Baru činilo znatan udio stanovništva, pokazuju i rano potvrđeni pridjevci (od kojih su se mnogi naknadno prometnuli u prezimena) u Kotoru (npr. Berislavi, Bjelogav, Gazivoda, Grnčara) i Baru (Glačoć, Grupšić, Kraguj, Mirko, Prode/Prodić, Župan). Štoviše, jedini je starosjedilački barski vlasteoski rod koji se održao do XX. stoljeća rod Boris(i). Nositelji se su toga rodnoga imena, koje se prometnulo u prezime, u zbjeugu od Osmanlija preselili u Istru, a antroponim je nedvojbeno slavenskoga postanja. Usto, u njemu je posredno uočljiva jedna od najstarijih potvrda osobnoga imena Boris u hrvatskoj antroponimiji.

Prezimena potvrđena u Boki kotorskoj u XV. stoljeću, primjerice Andrić, Bečić, Božinović, Brajković, Dabinović, Deko(je)vić, Marić, Maro(je)vić, Matijević, Matković, Milošević, Nikolić, Radošević, Stjepčević, Vukotić i mnoga druga, nedvojbenoga su hrvatskog jezičnog postanja. Budući da su ona i danas poprilično česta među bokeljskim

Hrvatima, živi su spomenik pripadnosti Boke kotorske hrvatskomu narodnom prostoru. Dugotrajna je mletačka vladavina u istočnome dijelu Boke kotorske uvjetovala snažniji talijanski jezični utjecaj i kad je riječ o prezimenima doseljenika iz današnje Italije (npr. prezime Verona) i kad je riječ o romaniziranim hrvatskim prezimenima (npr. Radmiri < Radmir/Radmirović, Lazari < Lazarević, vjerojatno i Banelli od Ban ili Banović). Dakako da je i znatan udio bokeljskih i barskih Romana uklopljen u hrvatsko narodno biće zbog zajedničke pripadnosti Katoličkoj Crkvi i demografske nadmoći hrvatskoga stanovništva.

Manjak su povijesnih dokumenata i matičnih knjiga u razdoblju nakon pada Bara pod Osmanlije Savo Marković, Lovorka Čoralić i drugi povjesničari premostili građom o barskim doseljenicima poglavito u okolici Zadra i Istri, ali i Mletcima i drugdje po Italiji. O neprekinutoj hrvatskoj prisutnosti svjedoči isprva rodno ime pa prezime Šestan (1330. spominje se u Kotoru, a 1445. u Baru). Nositelji su toga rodnoga imena i kasnijega prezimena u predosmanlijskome razdoblju nadijevali narodna imena kao što je Dabo (< Dabiživ; usp. i pridjevak Vučedabić

zapisan 1444.), što pokazuje neutemeljenost tvrdnja da su Šestani albanskoga podrijetla. Te se tvrdnje uglavnom temelje na činjenici da je danas šestansko područje dvojezično albansko-hrvatsko. Barski je kraj poseban upravo po tome što je jedini dio neprekinutoga hrvatskog narodnog prostora koji graniči s albanskim. To se djelomično odrazilo i na prezimenski fond, doduše uglavnom posredno (uglavnom u prezimenima nastalim od muslimanskih i vlaških imena).

Hrvatska su prezimena u Crnoj Gori najstarija prezimena u toj državi. Postupak poprezimenjavanja u Kotoru i Baru otpočeo je već koncem XII. stoljeća te nije bio prekinut. U nedalekoj je Hercegovini poprezimenjavanje prekinuto koncem XV. stoljeća osmanlijskim osvajanjima (Osmanlije su u svojim popisima bilježili samo osobno ime i osobno ime oca popisane osobe), ali se održalo u Hrvata katolika isprva zbog dubrovačkoga utjecaja, a poslije zbog uvođenja matičnih knjiga. Dubrovački se utjecaj u Hercegovini djelomično protegao i na pravoslavno stanovništvo. U crnogorskom su, pak, zaleđu ušćuvana imena bratstava i rodna imena, ali se prezimena u pravome smislu riječi (kao stalna, nepromjenjiva i nasljedna kategorija) pojavljuju tek u drugoj polovici XIX. stoljeća.

Izvan područja dubrovačkoga i bokeljsko-barskoga utjecaja postupak poprezimenjavanja u Srba i Crnogoraca nije ni otpočeo. To potvrđuju *Dečanske hrisovulje* iz XIV. stoljeća,

u kojima su popisana isključivo osobna imena, a Dragana Novakov navodi kako su u *Pomeniku manastira Krušedola* iz XVI. stoljeća, sastavljenomu u istočnome Srijemu, razmjerno rijetki čak i patronimi. Dakle, većina je srijemskih Srba u tome razdoblju nosila isključivo osobna imena. Poprilično različit razvoj crnogorske i srpske antroponimijske formule u odnosu na hrvatsku upućuje na oprez kad se suvremena crnogorska ili srpska prezimena stara oko 150 godina uspoređuju s hrvatskim bokeljskima i barskima, od kojih su pojedina stara više od pola tisućljeća. Suvremena su slična i istovjetna prezimena odrazom zajedničke imenoslovne baštine, koja počesto povezuje sve Slavene, ali ne nužno i krvnoga srodstva.

Prezimena nastala od osobnih imena – od Franceškovića do Delimujovića

Mnoga su prezimena Hrvata u Crnoj Gori nastala od osobnih imena. Među njima su najčešća ona koja su motivirana narodnim imenima u kojima su se odrazile antroponimne osnove *Brat-*, *Dobr-*, *Mil-*, *Rad-* i *Vuk-*. Različitim su odrazima narodnoga imena Bratoslav, potvrđena među Kotoranima u XIV. stoljeću, motivirana prezimena Brajanović (< Brajan < Brajo), Brajinović (< Brajin < Brajo), Brajković (< Brajko) i Bratica (< Brato). Od različitih su inačica narodnih imena Dobročin i Dobroslav nastala prezimena Dobrečić (< Dobreča < Dobre/Dobro), Dobričević (< Dobrič < Dobre/Dobro), Dobrilović (< Dobrilo < Dobre/Dobro) i Dobrinović (< Dobrin < Dobre/Dobro). Narodna su se imena Milin, Milo i Miloš, potekla od složenih imena Milidrag, Milidrug, Miligost i Miloslav, odrazila u prezimenima Milin, Milinović, Milović i Milošević. Romanizacijom je složenoga osobnog imena Radmir nastalo prezime Radmiri. Od izvedenih su inačica toga i srodnih imena nastala prezimena Radoničić (< Radonica < Radon < Rado), Radošević (< Radoš < Rado), Raičković (Raičko < Rajko < Rajo) i Rajčević (< Rajko < Rajo), a od pokraćenoga imena Rado prezime Radović. Osobna su imena Radmir, Rado, Radon, Radoš i Rajko obilno potvrđena u XIV. i XV. stoljeću. Različitim su inačicama narodnoga imena Vuk tvorena prezimena Vučinović (< Vučin < Vuko < Vuk), Vukasović (< Vukas < Vuko), Vukotić (< Vukota < Vuko < Vuk), Vuksanović (< Vuksan < Vukso < Vuko), Vulević i Vulović (< Vule/Vulo < Vuk) te Vuličević (< Vulič < Vule/Vulo < Vuk). Narodna su imena Vučin(a) i Vukota potvrđena u Ulcinju u XIII. stoljeću, a u Boki kotorskoj barem od XIV. stoljeća. U prezimenskome su se fondu ujedno odrazila narodna imena Balislav (Balislavi/Balislavić), Bogdan/Božidar (Bošković, Božinović i Božović), Budimir/Budislav (Bubić), Dabiživ (Dabinović i Dapčević), Medo (Medin i Medović), Obrad (Obradović), Ognjen (Ognjenović), Prodan (Prodić),

Ruža (Ružić), Srdan (Srdoč), Stanislava (Staničić), Stojan (Stojšić) i Velimir (Velić). Narodna su se imena Bogdaša i Dobrota odrazila u ojkonimima Bogdašići i Dobrota (< *Dobrotina).

Od kršćanskih su imena nastala prezimena Abović (< Abraham), Aleksić, Lekić i Sanković (< Aleksandar), Andrić (< Andrija), Antović, Antunićević (< Antun), Basorović (< Bazilije), Bronza (< Ambrozije), Dumezić (< Dumo < Damjan), Đuranović, Đurđić, Đuričić, Đurić, Đurović/Gjurović i Jorga (< Juraj), Francešković, Frančešković, Franićević i Franović (< Frano), Gašparini (< Gašpar), Gracija (Gracija je u Boki kotorskoj muško ime), Grgurević, Grgurica i Gržetić (< Grgur), Ilić i Iličković (< Ilija), Ivanović, Iveljić, Ivović, Janošević, Janović, Jovović, Zanović i Zanković (od različitih inačica osobnoga imena Ivan), Janjić (< Janja 'Agneza'), Krstović (< Krsto 'Kristofor'), Lazari (< Lazar), Luketić, Lukić, Lukinović, Luković i Lukšić (< Luka), Mandić (< Manda), Maras, Marović (nekoć Marojević) i Marinović (< Marin), Marić (< Marija), Marković (< Marko), Martinović (< Martin), Matijević, Matković i Matović (< Matej/Matija), Mijaljević i Miković (< Mihael/Mihajlo), Mitrović (< Dimitrije/Mitar), Moškov (< Mojsije), Nikčević, Nikić, Nikoletić, Nikolić i Kojović (< Nikola), Palić (< Pavao), Paskalić i Pasković (< Paskal), Pe(j)an, Perajković, Peranović, Perazić, Perić, Perkolić, Perković, Per(oj)ević, Perušina, Petkić, Petković, Petrićević i Petrović (< Petar), Rafaeli i Rafailović (< Rafael/Rafail), Stipanić, Stjepčević i Šćepčević (< Stjepan), Tripković i Tripović (< Tripun), Vicković i Vičević (< Vincent/Vinko/Viktor) te Vida i Vitić (< Vid). U ovoj

su se skupini prezimena odrazila osobna imena zajedničkih svetaca kršćanskoga Istoka i Zapada (katkad se ti utjecaji isprepliću, primjerice u prezimenima Ivović i Jovović te Rafaeli i Rafailović), osobnih imena koja pripadaju isključivo kršćanskomu Zapadu (primjerice, izvedeni i pokraćeni likovi osobnih imena Antun i Frano, koja se povezuju s djelovanjem franjevačkoga reda), osobno ime mjesnoga blaženika (Gracija) te prezimena koja su odrazom hrvatske jezične prošlosti (prezime je Mikulić nastalo od pretežito čakavskoga lika kršćanskoga imena Nikola) i suvremenosti (u prezimenu je Šćepčević provedena

treća jotacija), ali i snažnoga mletačkog utjecaja (imenski lik Franceško-/Frančeško okamenjen je u prezimenima). Rubno je u barskome kraju zabilježen i vlaški utjecaj (usp. prezime Jorga nastalo prema inačici kršćanskoga imena Juraj).

Usporedno su potvrđena prezimena Flori (Boka kotorska) i Četković (barski kraj), izvedena od semantički srodnih imena Florijan i Cvjetko, prezime se Belan može

izvoditi od inačica narodnoga imena B(j)eloslav i talijanskoga imena Bella (oba su osobna imena potvrđena još u XIV. stoljeću), a Bečić od narodnoga imena Berislav ili kršćanskoga Benedikt. Prezime je Dek(oj)ević, s obzirom na obilnu potvrđenost inačica imena Desislav (Dehoje, Dehuša i sl.) u Boki kotorskoj, vjerojatno narodnoga postanja, a Tomić kršćanskoga (prema Toma). Prema grčkome pridjevu *kalós* u značenju 'lijep' (usp. Kalođurađ 'lijepi Juraj', Kalojan 'lijepi Ivan') moglo je nastati prezime Kalica. Prezime Paladin nastalo je od osobnoga imena jednoga junaka karoliniških spjevova. „Književno” je i osobno ime Oliver, koje se odrazilo u ojkonimu Livari, a u Drivastu je zabilježeno čarobnjačko ime Merlinus (usp. Merlin).

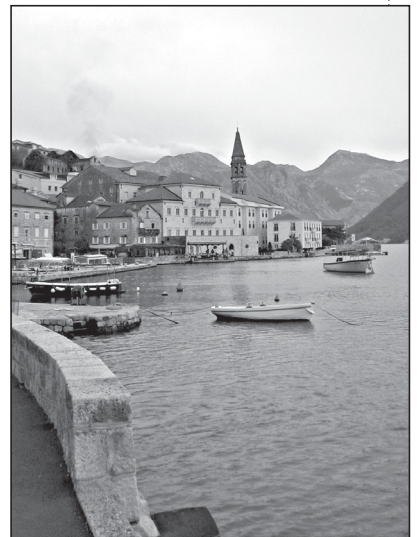
U selima bližim Skadarskomu jezeru (Šestanima i Livarima) prezimena su nastajala pokraćivanjem antoponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i pridjeva tvorenoga od očeva imena (Marstijepović od Marko Stijepov, Mardokić od Marko Đokov, Đokvučić od Đoko Vukov, Marvučić od Marko Vukov, Đurperović od Đuro Perov i slično). Ujedno je do najnovijih vremena očuvan način imenovanja u kojemu se iznose osobna imena predaka, primjerice Marko Ilija Marka Ilije Iva Đurova Ivov (za Marka Vukotića).

U barskome su se zaleđu odrazila i prezimena tvorena od muslimanskih imena kao što su Demir(ović) (< Demir), Kurt(ov)ić (< Kurt 'Vuk') i Delimujović (< Delimujō 'kršni Mujo') te hibridno prezime tursko-hrvatskoga postanja Uzunvuković ('visoki Vuk').

Napomenimo i da se danas po naglasku u Crnoj Gori razlikuju neka hrvatska (Vuksánović), crnogorska (Vũksanović) i srpska (Vuksánović) prezimena, a u Boki kotorskoj prezime se Petrović naglašava trojako: Pêtrović (Kavač), Petròvić (Krašići) i Pëtrović (Škaljari i Kotor).

Nadimačka prezimena – od gromkih Gromanića do srećonosnih Ogurlića

Nadimačkoga su postanja prezima u kojima se odražava vanjština prvotnih nositelja (Brkan i Brkanović < brk, Burović < burav 'nizak i trbušast', Ciko i Lasić < ciko/lase 'osoba sa sijedim pramenovima', Debelja < debeo, Gromanić < groman 'gromak', Mrković < mrk 'tamnoput', Perčin < perčin 'pletenica', Uzunović < uzun 'visok'), tjelesne mane (Čulić < čulav 'koji je bez jednoga uha', Grbac < grba, Rončević < hrom), nazivi dijelova tijela (Glavanović < glava), rodbinski nazivi (Babić < baba, Đedović < djed), nazivi životinja (Butorac < butor 'morski pas', Čakalović < čakao/čakal 'čagalj', Čížek < čížek 'čížak, vrsta zebe', Glavoč < glavōč 'vrsta ribe', Golub, Kosović < kos, Sajčević < sajko 'konj žučkastosive boje' te Biza

i Bizović < bidzin ‘pas’), biljaka (Fažo < fažol ‘grah’), mitoloških bića (Bauković < bauk, Zmajević < zmaj), prehrambenih proizvoda (Škanata < škanata ‘dvopek’, Žmira/Žmirić < žmire ‘čvarci’), predmeta iz kućanstva (Pinjata < pinjata ‘vrsta posude’, Vreteničić < vreteno) i vjetrova (Garbin < garbin ‘vrsta jugozapadnoga vjetra’). U nadimackim se prezimenima ujedno zrcali društveni položaj (Beskuća < beskuća ‘beskućnik’, Palangić < palanga/palanka ‘gradić ili utvrda u provinciji’) i utjecaj na okolinu (Ogurlić < ogurlija ‘srećonoša’). Vjerojatno je i dio prezimena neprozirnoga postanja nastao od nadimaka, primjerice Počanić i Sbutega.

Prezimana prema nazivima zanimanja – biskupi, carevi, hodže i tabadžije

Nazivima su zanimanja i titulama motivirana prezimana Alferović/Alfirović (< alfijer ‘zastavnik’), Biskupović (< biskup), Carević (< car), Erceg(ović) (< herceg ‘vojvoda’), Kamenarović (< kamenar ‘obrađivač kamena’), Kaštelanović (< kaštelan ‘upravitelj tvrđave’), Klačević (< klakar ‘proizvođač vapna’), Knežević (< knez), Kovač, Kovačević i Kovačić (< kovač), Lanceroti (< lancerot ‘lađar’ ili ‘stjegonoša’), Odžić (< hodža ‘muslimanski svećenik’), Pečarić (< pećar ‘pekar’ ili ‘proizvođač vapna’), Schubert (u nekim je njemačkim dijalektima Schubert ‘postolar’), Sindik (< sindik ‘gradski službenik’), Šaltić (< šaltur ‘krojač’) i Tabadžić (< tabadžija ‘štavljač kože’), a vjerojatno i Banelli (prezime je moglo nastati potalijančivanjem prezimena Ban ili Banović).

Prezimana prema podrijetlu prvotnih nositelja – od Katalonije do Anadolije

Prema imenu gradu podrijetla prvotnih nositelja nastala su prezimana Brguljan (< Brgulje ‘zaselak u Grblju’), Verona (< Verona ‘grad u Italiji’), Zeničanin (< Zenica) i Zgradić (< Zgrade ‘naselje kod Bara’), a prema imenu pokrajine prezime Karaman (< Karamanlija ‘stanovnik pokrajine u središnjoj Turskoj’). Etnonimskoga su postanja prezimana Katelan (Katalonac; u bokeljskim se obiteljskim predajama često spominje španjolsko podrijetlo, što je vjerojatno odrazom pogibije pripadnika španjolskih postrojba tijekom osmanlijske opsade Herceg-Novoga 1539. pod vodstvom Hajrudina Barbarose), Mađžar (Mađari su ponegdje na hrvatskome ozemlju smatrani crnomanjastima, a u Drivastu je zabilježeno i prezime Ungaro), Hrvatini (narodno se ime Hrvoje u Kotoru spominje u XV. stoljeću, a predstavnik se Spičana na Porti u Carigradu nazivao Hrvat-bašom) i Slovinci (usp. Slovinci ‘Slaven, Hrvat’). Jedan je od najpoznatijih Kotorana, koji je donio moći svetoga Tripuna, bio Andrija Saracen (< Saracen ‘Arapin’), a velik je dio kotorske povijesti obilježila obitelj Bizanti (< Bizant).

Zaključak

Prezimana su Hrvata u Crnoj Gori najstarija u toj državi. Postupak je poprezimenjavanja otpočeo u Kotoru i Baru već u XII., a sve je društvene slojeve zahvatio u XIV. i XV. stoljeću. Zbog povijesnih okolnosti razvoj hrvatskih prezimena u Crnoj Gori nije posve istovjetan. Konačnim padom Herceg-Novoga i Risna 1539. zapadni je dio Boke kotorske na 150 godina odvojen od ostatka zaljeva, što je dovelo i do velikih promjena u narodnosnome sastavu mjesnoga stanovništva. Ipak, područje je od Sutorine kod Herceg-Novoga do Kufina između Petrovca i Sutomora, uz iznimku Grblja, razmjerno jedinstveno te se uz temeljni hrvatski sloj u prezimenskome fondu znatno odrazio i strani, mletački. Padom Bara pod osmanlijsku vlast 1571. hrvatsko se katoličko stanovništvo počinje postupno iseljavati. Iseljavanje je ubrzano u drugoj polovici XVII. stoljeća nakon neuspješnih mletačkih pokušaja oslobađanja grada od Osmanlija kad su Hrvati prestali biti većinom u samome gradu, ali su većinskim stanovništvom još dva stoljeća ostali u području zapadno od grada. Područje je Šestana u barskome zaleđu potpalo pod osmanlijsku vlast još 1479., a s vremenom je postalo dvojezičnim hrvatsko-albanskim. U barskome kraju uz stariji i noviji romanski jezični sloj u prezimenskome fondu bilježimo snažan turski utjecaj. U naseljima su bližim Skadarskomu jezeru prezimena nastajala pokraćivanjem antoponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i pridjeva tvorenoga od očeva imena (npr. Marstijepović ili Marvučić). U Boku kotorsku se, pak, tijekom austrougarske uprave doseljavalo stanovništvo i iz drugih dijelova Habsburške Monarhije (usp. prezime Schubert). Bez obzira na različite jezične slojeve koji su se odrazili u prezimenima Hrvata u Crnoj Gori, a koja su prežitkom burne i bogate povijesti, ona pripadaju zajedničkoj imenoslovnoj baštini koja se zapisivala u notarskim knjigama, ali se i u burnim trenucima čuvala u narodnome pamćenju da bi dočekala trenutke slobode.

